GEDRAG

Herverdeling in het laboratorium

Vrijwel alle democratieën nivelleren inkomens door herverdeling. Een laboratoriumexperiment ontleedt de vraag naar inkomensnivellering in een aantal componenten, waarbij rechtvaardigheidsprincipes vooral belangrijk blijken wanneer toeval een bepalende rol speelt in de totstandkoming van bruto-inkomens.

JOËL VAN DER WEELE
Postdoctoraal onderzoeker aan de Universiteit van Amsterdam

Vrijwel alle democratieën nivelleren inkomens door middel van belastingen en uitkeringen. Op basis van inkomenscijfers uit de jaren tachtig en negentig laat Milanovic (2000) zien dat in zeventien westerse landen het besteedbare inkomen van de armste helft van de bevolking gemiddeld meer dan twaalf procentpunten hoger ligt na herverdeling. Cijfers uit de European Social Situation Monitor 2011 laten een vergelijkbaar patroon zien (figuur 1). Beide studies tonen overigens ook aan dat de Nederlandse herverdeling laag is ten opzichte van andere landen, omdat de bruto-inkomensverdeling relatief egalitair is.

Er zijn verschillende mogelijke redenen waarom mensen een politiek van herverdeling kunnen steunen. Om te beginnen verhoogt herverdeling het inkomen van de armen. De theoretische literatuur in politieke economie is vrijwel uitsluitend gebaseerd op dit idee. Zo stelt bijvoorbeeld het bekende *median voter*-model dat de belastingvoet bepaald wordt door de hoeveelheid mensen die profiteren van herverdeling (Meltzer en Richard, 1981).

Deze literatuur negeert daarmee andere motieven voor herverdeling. Eén daarvan is een verzekeringsmotief. Sommige mensen verdienen misschien vandaag goed maar zijn bang voor toekomstig inkomensverlies, bijvoorbeeld door werkloosheid. Een aversie tegen zulke risico's kan een reden zijn om te stemmen voor een uitgebreide welvaartstaat.

In de politicologie is er bovendien veel aandacht voor de invloed van ideologische en morele argumenten voor herverdeling. Met name de rol van toeval in de bepaling van inkomen is een ethisch argument voor het compenseren van de armen (Dworkin, 2001). De achterliggende gedachte is dat het rechtvaardig is om mensen te helpen als ze buiten hun schuld om in armoede geraken.

Als deze ideologische motivaties een drijvende kracht vormen achter de vraag naar inkomensnivellering is dat zowel wetenschappelijk als beleidsmatig relevant. Het zou betekenen dat nivellering extra welzijn oplevert, omdat mensen nut ontlenen aan het leven in een rechtvaardiger maatschappij. Wetenschappers zouden deze motieven kunnen opnemen in politiek-economische modellen die op hun beurt als basis dienen voor beleidsadvies.

POLITIEKE ECONOMIE IN HET LABORATORIUM

Een aantal studies proberen de verschillende drijfveren achter de vraag van mensen naar herverdeling te achterhalen door gebruik te maken van enquêtegegevens, zoals de World Value Survey, of the Generalized Social Survey in the Verenigde Staten. De aanpak in deze studies is om de houding van respondenten ten opzichte van herverdeling te correleren met het antwoord op andere enquêtevragen, zoals het opleidingsniveau en het inkomen van de persoon (Alesina en Giuliano, 2010; Luttmer en Singhal, 2011).

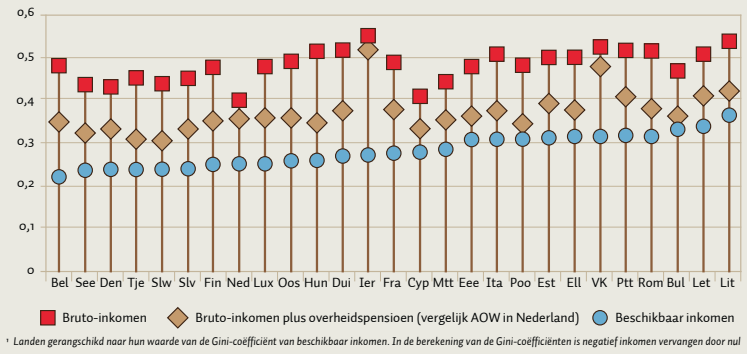
Deze strategie levert interessante resultaten op, maar heeft ook een aantal nadelen. Ten eerste zijn de enquêtevragen tamelijk abstract en is het aantrekkelijk om sociaal wenselijke antwoorden te geven. Daarnaast komen de bovengenoemde redenen voor herverdeling in enquêtes niet of nauwelijks aan de orde. Zo blijft de houding ten opzichte van de efficiëntie en moraliteit van herverdeling meestal buiten beschouwing.

Experimenten kunnen aan deze tekortkomingen tegemoetkomen door herverdelingssituaties te simuleren in het laboratorium. Daar kunnen preferenties voor herverdeling worden gemeten op een manier zoals economen dat graag zien, namelijk door mensen te confronteren met financiële afwegingen. Bovendien kan de onderzoeker in het lab verschillende aspecten van de 'economie' zo variëren dat alle genoemde motieven kunnen worden getoetst.

Durante *et al.* (2014) rapporteren een laboratoriumexperiment waarin ze op die manier de vraag naar herverdeling onderzoeken. Deelnemers nemen beslissingen over herverdeling in zestien verschillende, anonieme groepen van 21 proefpersonen. Proefpersonen kunnen maximaal 100 euro

Inkomensongelijkheid per land in 2011

FIGUUR 1

[1] *Landen gerangschikd naar hun waarde van de Gini-coëfficiënt van beschikbaar inkomen. In de berekening van de Gini-coëfficiënten is negatief inkomen vervangen door nul*

Bron: EUROMOD versie G1.5

verdienen, wat een flinke hoeveelheid geld is voor een doorsneestudent aan Brown University, waar het experiment werd uitgevoerd.

HET ONTWERP VAN HET EXPERIMENT

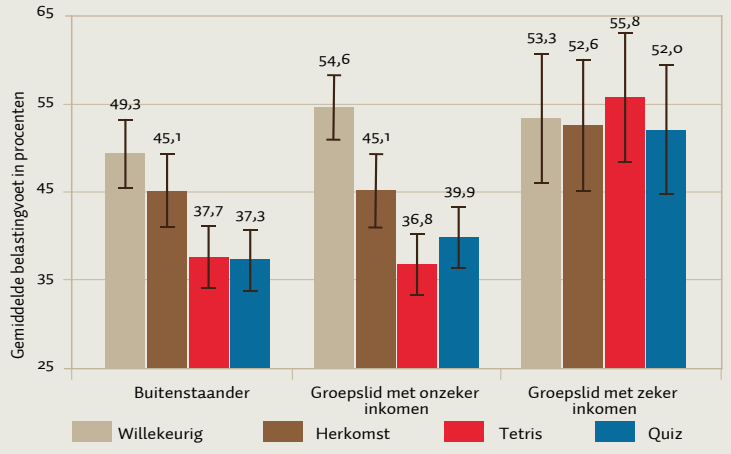
In het experiment wordt deelnemers uitgelegd dat elke persoon een bruto-inkomen toegewezen krijgt. De inkomensverhoudingen tussen de 21 personen reflecteren de daadwerkelijke Amerikaanse inkomensverdeling in het jaar 2000. De rijkste proefpersoon in het experiment krijgt een bruto-inkomen van 100 dollar, de een-na-rijkste 46 dollar, de twee-na-rijkste 33 dollar en zovoort, tot de armste persoon, die 11 cent krijgt. De deelnemers wordt vervolgens gevraagd om in verschillende keuzesituaties een belastingvoet te kiezen in stappen van tien procentpunten (0, 10, 20 procent, enzovoort).

Aan het eind van het experiment wordt voor elke groep één toevallig bepaalde deelnemer en één keuzesituatie gekozen. De gekozen belastingvoet van die persoon in die situatie wordt voor de hele groep geïmplementeerd. Die belastingvoet wordt op het bruto-inkomen toegepast, en de opbrengsten worden gelijk over iedereen verdeeld. Bij een belastingvoet van 100 procent verdient iedereen dus evenveel. Door die procedure heeft iedere deelnemer een prikkel om zijn daadwerkelijk geprefereerde mate van herverdeling te kiezen.

Het interessante van het experiment zit hem in het grote aantal keuzesituaties, dat zowel binnen als tussen groepen varieert. Tabel 1 geeft een overzicht van de verschillende variabelen. De auteurs laten elke deelnemer kiezen in de rol van buitenstaander die de belasting voor anderen bepaalt (deel 1 van het experiment) en als groepslid die zelf aan de gekozen belasting onderhevig is. Bij die laatste keuze wordt onderscheid gemaakt tussen een keuze met onzekerheid over het eigen bruto-inkomen (deel 2 van het experiment) of volledige zekerheid (deel 3). Daarnaast variëren tussen verschillende groepen de kosten van belastingheffing, de efficiëntieverliezen van herverdeling (een proxy voor een incompetente overheid) en de rol van toeval in de totstandkoming van inkomens (een proxy voor het meritocratisch gehalte van de maatschappij).

Gemiddelde belastingvoet en 95-procentsinterval per inkomensmethode en deel van het experiment

FIGUUR 2

Bron: Durante et al., 2014

RESULTATEN

De rechterkolom van de tabel geeft een samenvatting van de resultaten, waarvan enkele een gedetailleerder beschrijving verdienen. Een eerste belangrijk resultaat is dat veel deelnemers bereid zijn te betalen voor een gelijkere inkomensverdeling, ook als ze daar zelf niet beter van worden. Dat blijkt als de deelnemers gevraagd wordt om als buitenstaander een herverdelingsniveau te kiezen voor de overige groepsleden. Hun eigen inkomen wordt daarbij niet direct belast, maar ze betalen wel een klein bedrag voor elke marginale toename van de belastingvoet. Hoewel het ze dus geld kost, kiest driekwart van de deelnemers voor een positieve belastingvoet. Gemiddeld geven de deelnemers ongeveer tien procent van hun eigen inkomen uit aan dit soort herverdeling.

Daarnaast blijkt de procedure die de inkomensrang van de deelnemers bepaalt van groot belang te zijn. De relevante variatie is tussen de 'verdiende ongelijkheid' en de 'onverdiende ongelijkheid'. In het eerste geval bepaalt de score op een behendigheidsspel (Tetris) of een kennisquiz het inkomen, in het tweede geval gebeurt dat op basis van puur toeval, of op basis van het gemiddeld inkomen in het gebied van herkomst van de proefpersoon.

Figuur 2 laat de gemiddelde gekozen belastingvoet zien voor elke inkomensprocedure in elk deel van het experiment. Zowel in het eerste deel (buitenstaander) als in het tweede deel (onzeker inkomen) is de gemiddelde belastingvoet meer dan tien procentpunten hoger wanneer het inkomen louter op toeval berust in plaats van op een verrichte prestatie. Alleen in het laatste deel, waarin het inkomen volledig zeker is, speelt dit verschil geen rol.

Deze resultaten komen ook naar voren in een statistische schatting van de motieven die de deelnemers hebben bij hun belastingkeuze. Het model onderscheidt preferenties voor vier verschillende aspecten van de netto-inkomensdistributie: het eigen verwachte inkomen, de variantie van het inkomen, het inkomen van de armste persoon in de groep (als benadering voor rechtvaardigheidsprincipes), en het totale inkomen in de groep (als benadering voor efficiëntie).

Als de inkomensverdeling op merite berust, blijken de deelnemers vooral gemotiveerd door hun eigen verwachte netto-inkomen, dat een gewicht van 81 procent in de

Ontwerp-variaties in het experiment

TABEL 1

Gevarieerde variabele	Beschrijving variabele	Waardes van Variabele	Variatiebron	Belangrijkste resultaat
Kosten van de belasting	Deelnemers betalen een klein bedrag om een hogere belasting te implementeren	0, 25, 50 dollarcent of 1 dollar per 10 procentpunten extra belasting	Gevarieerd tussen verschillende groepen	Kosten boven 0,50 dollarcent leiden tot lagere belastingen. Veel mensen zijn bereid te betalen, ook als ze niet aan de herverdeling verdienen
Efficiëntieverlies	Een deel van de belastingopbrengsten gaat verloren en wordt niet herverdeeld	0, 12,5 of 25 procent van de belastingopbrengsten gaat verloren	Gevarieerd tussen verschillende groepen	Hogere inefficiëntie leidt tot lagere belastingen, het effect van een verlies van 12,5 procent is klein
Rol van toeval in inkomens-verdeling	De procedure die het bruto-inkomen van deelnemers bepaalt	Puur toeval, inkomen postcodegebied, score op een spelletje Tetris, score op kennisquiz	Alle variaties gemeten voor elke deelnemer	Belastingen zijn lager als de inkomens procedure gebaseerd is op handigheid/kennis in plaats va op toeval of herkomst
Inkomens-onzekerheid	Kennis die een deelnemer heeft van zijn/haar inkomen op het moment dat ze de belasting kiest	`Sluier van onwetendheid': onbekend bruto-inkomen, 'Transparantie': bekend bruto-inkomen	Alle variaties gemeten voor elke deelnemer	Sterkere invloed van eigen inkomen onder transparantie, risicoaversie belangrijk onder onwetendheid
Eigen inkomen onderhevig aan belastingen?	Inkomen deelnemers al dan niet onderhevig aan gekozen belasting	`Buitenstaander': inkomen niet belast, 'Deelnemer': inkomen wel belast	Alle variaties gemeten voor elke deelnemer	Hogere belastingen wanneer eigen inkomen wordt belast.

Bron: Durante et al., 2014

belastingkeuze heeft. De variantie van het netto-inkomen heeft een gewicht van 15 procent, en de rechtvaardigheids- en efficiëntiecriteria samen slechts een gewicht van 4 procent. Zodra de inkomensverdeling op toeval berust, neemt het gewicht op het eigen verwachte inkomen af tot 73 procent, en stijgt het gewicht van het inkomen van de armste persoon tot 10 procent. Ideologische motieven spelen in dit geval dus een belangrijke rol, die bovendien groter is voor vrouwen en voor mensen met een linkse politieke oriëntatie.

RELEVANTIE BUITEN HET LABORATORIUM

Laboratoriumstudies zoals deze hebben hun eigen nadelen. De laboratoriumeconomie is sterk gestileerd, dus het is onzeker hoeveel zeggingskracht de keuzes hebben buiten het lab. Daarnaast zijn de groepen waarin herverdeling plaatsvindt noodgedwongen klein ten opzichte van de samenleving, bestaan de proefpersonen vaak uit studenten en gaat het om relatief kleine bedragen. Er is dus nog veel werk te doen voordat duidelijk is hoe zwaar de metingen in het laboratorium moeten worden gewogen voor politieke theorieën. Maar omdat dit ook geldt voor andere meetmethoden, moeten de laboratoriumresultaten ten minste als complementair worden beschouwd met enquêtes.

Een voorzichtige extrapolatie van de resultaten naar de wereld buiten het lab ondersteunt de aanname achter traditioneel politiek-economische modellen dat mensen voornamelijk met hun portemonnee kiezen. Tegelijkertijd maakt het experiment ook duidelijk dat ideologische motieven een niet te verwaarlozen rol spelen, vooral als toeval belangrijk is in het bepalen van bruto-inkomens (Krawczyk 2010). De resultaten suggereren daarmee dat een geloof in de mogelijkheid door eigen verdienste hogerop te komen een belangrijke rol speelt in de keuze voor herverdeling. Dat klopt met het feit dat Amerikanen in vergelijking met Europeanen zowel lagere belastingen hebben als een sterker geloof in het feit dat rijkdom een eigen verdienste is (Alesina en Angeletos, 2005; Bénabou en Tirole, 2006).

Het is daarom interessant dat er nu vergelijkbare studies worden uitgevoerd in Europa en China. De Europese studie laat zien dat Europeanen meer herverdelen dan Amerikanen, maar er zijn grote verschillen tussen Europese landen onderling, ook als het gaat om de rol van merite (Farina en Grimalda, 2011).

Deze internationale verschillen maken een directe extrapolatie naar Nederland gevaarlijk. Echter, de bereidheid om te betalen voor een rechtvaardige inkomensverdeling is een internationaal consistent resultaat. Het is dus aannemelijk dat dat ook in Nederland het geval is, een gegeven dat politici zowel ter linker als ter rechterzijde ter harte zouden moeten nemen.

LITERATUUR

Alesina, A. en G.-M. Angeletos (2005) Fairness and redistribution. *American Economic Review*, 95(4), 960–980.

Alesina, A. en P. Giuliano (2010) Preferences for redistribution. In: Bisin, A. en J. Benhabib (red.) *Handbook of Social Economics*, Vol. 1. Amsterdam: North-Holland, 93–131.

Bénabou, R. en J. Tirole (2006) Belief in a just world and redistributive politics. *Quarterly Journal of Economics*, 121(2), 699–746.

Durante, R., L. Putterman en J. van der Weele (2014) Preferences for redistribution and perception of fairness: and experimental study. *Journal of the European Economic Association*, 12(4), 1059-1086.

Dworkin, R. (2002) *Sovereign virtue: the theory and practice of equality*. Harvard: Harvard University Press.

Farina, F. en G. Grimalda (2011) *A cross-country experimental comparison of preferences for redistribution*. DEPFID Working Paper aan de Università di Siena.

Krawczyk, M. (2010) A glimpse through the veil of ignorance: equality of opportunity and support for redistribution. *Journal of Public Economics*, 94(1-2), 131–141.

Luttmer, E. en M. Singhal (2011) Culture, context, and the taste for redistribution. *American Economic Journal: Economic Policy*, 3(1), 157–179.

Meltzer, A. en S. Richard (1981) A rational theory of the size of the government. *Journal of Political Economy*, 89(5), 914–927.

Milanovic, B. (2000) The median-voter hypothesis, income inequality, and income redistribution: an empirical test with the required data. *European Journal of Political Economy*, 16(3), 367–410.